

ELMİ BİLİK BAZASININ ARTIRILMASINDA VƏ TƏDQİQAT İŞLƏRİNİN TƏBLİĞİNDƏ KİTABXANALARIN ROLU

Gültəkin İbrət qızı İsmaylova,

Psixologiya üzrə fəlsəfə doktoru,

AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutu,

Sosial psixologiya şöbəsinin böyük elmi işçisi

Yasamal rayonu, Hüseyn Cavid pros. 115

gulya.alibekovaa@mail.ru

[https://doi.org/10.69682/arti.2024.91\(5\).213-216](https://doi.org/10.69682/arti.2024.91(5).213-216)

Açar sözlər: *əlçatanlıq, innovasiya, rəqəmsal texnologiyalar, informasiya savadlılığı, kitabxana xidmətləri*

Keywords: *accessibility, innovation, digital technologies, information literacy, library services*

Ключевые слова: *доступность, инновации, цифровые технологии, информационная грамотность, библиотечные услуги*

Xülasə: Məqalədə kitabxanaların elmi biliklərin əhalinin elmi savadlılıq səviyyəsinin yüksəldilməsində rolu araşdırılır. Onların fəaliyyətinin əsas istiqamətləri, o cümlədən elmi ədəbiyyata çıxışın təmin edilməsi, maarifləndirici tədbirlərin təşkili və rəqəmsal təhsil resurslarının dəstəklənməsi nəzərdən keçirilir. Xüsusi diqqət kitabxanaların etibarlı elmi məlumatların yayılması və özünütəhsilə kömək vasitəsilə cəmiyyətin intellektual inkişafına verdiyi töhfəyə yönəldilir. Qeyd olunur ki, kitabxanalar elmlə cəmiyyət arasında vasitəçi funksiyası yerinə yetirərək biliklərin geniş kütlələrə çatdırılmasına və informasiya bərabərsizliyinin aradan qaldırılmasına kömək edir. Kitabxanaların elmi kommunikasiya və maarifləndirmə mərkəzləri kimi daha da inkişaf etdirilməsinin zəruriliyi vurğulanır.

Резюме: В статье исследуется роль библиотек в повышении уровня научной грамотности населения посредством распространения научных знаний. Рассматриваются основные направления их деятельности, включая обеспечение доступа к научной литературе, организацию просветительских мероприятий и поддержку цифровых образовательных ресурсов. Особое внимание уделяется вкладу библиотек в интеллектуальное развитие общества через распространение достоверной научной информации и содействие самообразованию. Отмечается, что библиотеки выполняют функцию посредника между наукой и обществом, способствуя демократизации знаний и устранению информационного неравенства. Подчеркивается необходимость дальнейшего развития библиотек как центров научной коммуникации и просвещения.

Summary: The article examines the role of libraries in increasing the level of scientific literacy of the population through the dissemination of scientific knowledge. The main directions of their activities are considered, including providing access to scientific literature, organizing educational events and supporting digital educational resources. Special attention is paid to the contribution of libraries to the intellectual development of society through the dissemination of reliable scientific information and the promotion of self-education. It is noted that libraries serve as an intermediary between science and society, contributing to the democratization of knowledge and the elimination of information inequality. The need for further development of libraries as centers of scientific communication and education is emphasized.

Kitabxanalar, elmi tədqiqatların nəticələrinin geniş ictimaiyyətə çatdırılmasında və elmi savadlılığın artırılmasında mühüm rol oynamaq üçün unikal imkanlara malikdirlər. İnnovativ yanaşmaların tətbiqi, müxtəlif tərəfdaşlarla əməkdaşlıq və müasir texnologiyalardan istifadə kitabxanaların bu isti-

qamətdəki potensialını daha da gücləndirə bilər. Müasir dövrdə elmi biliklərin cəmiyyətə effektiv şəkildə çatdırılması və əhalinin elmi savadlılığının artırılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Kitabxanalar, informasiya mərkəzləri kimi, bu prosesdə unikal rol oynamaq potensialına malikdirlər. Rəqəmsal transformasiya dövründə elmi cəmiyyətlə kitabxana qurumları arasında qarşılıqlı əlaqələr yeni strateji əhəmiyyət qazanır. Bu əməkdaşlıq təhsilin inkişafının katalizatoru rolunu oynayır, etibarlı biliklərə çıxışı təmin edir və cəmiyyətin intellektual potensialının formalaşmasına kömək edir. Sürətli rəqəmsallaşma şəraitində müasir kitabxanalar elmi qarşılıqlı əlaqənin çoxfunksiyalı mərkəzlərinə çevrilərək radikal transformasiyaya məruz qalırlar. Bu proses üç əsas elementin üzvi birləşməsi ilə xarakterizə olunur: akademik ənənələrin qorunması, mədəni və elmi irs qəyyumlarının funksiyasını qorumaq, elmi biblioqrafiya və məzmunun ekspert qiymətləndirilməsi ənənələrinin davam etdirilməsi, xüsusi akademik atmosferlə "bilik məbədi" rolunun, nəhayət, elmi etikanın və məlumatın etibarlılığının yüksək standartlarının qorunması [5, s.14].

Müasir bilik cəmiyyətində elmi kitabxanalar təkcə informasiya resurslarının saxlanıldığı və təqdim edildiyi məkanlar deyil, həm də cəmiyyətin sosial-mədəni inkişafında mühüm rol oynayan, elmi biliklərin əlçatanlığını təmin edən və istifadəçi təcrübəsini daim təkmilləşdirməyə çalışan dinamik mərkəzlərdir. Bu elmi məqalə, elmi kitabxanaların cəmiyyətin sosial-mədəni həyatındakı çoxşaxəli rolunu, elmi biliklərin əlçatanlığını təmin etmək istiqamətindəki əsas vəzifələrini və istifadəçi təcrübəsini zənginləşdirmək üçün tətbiq olunan innovativ yanaşmaları təhlil edir. Elmi kitabxanalar cəmiyyətin sosial-mədəni həyatında bir sıra mühüm funksiyaları yerinə yetirir. Bilik mərkəzi kimi elmi kitabxanalar, müxtəlif sahələrə aid zəngin elmi resursları (kitablar, jurnallar, dissertasiyalar, hesabatlar, verilənlər bazası və s.) bir araya gətirərək, tədqiqatçılar, tələbələr və biliklə maraqlanan hər kəs üçün əvəzsiz məlumat mənbəyi rolunu oynayır. Bu resurslar, yeni biliklərin yaradılmasına, mövcud biliklərin təhlilinə və yayılmasına zəmin yaradır. Öyrənmə və inkişaf məkanı kimi fərdi və qrup şəklində öyrənmə üçün əlverişli mühiti təmin edir. Sakit oxu zalları, qrup işləri üçün xüsusi otaqlar, təlim və seminarların keçirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş məkanlar bilik əldə etmək və bacarıqları inkişaf etdirmək istəyən hər kəs üçün açıqdır [1, s.45].

Mədəniyyət və tarix qoruyucusu kimi elmi kitabxanaların arxivləri və xüsusi kolleksiyaları, milli və beynəlxalq elmi irsin qorunmasında mühüm rol oynayır. Nadir kitablar, əlyazmalar, tarixi sənədlər və digər qiymətli materiallar gələcək nəsillər üçün saxlanılır və tədqiq olunur. Nübdə əlavə, kitabxanalar, sosial statusundan, yaşından, təhsil səviyyəsindən və digər fərqliliklərindən asılı olmayaraq hər kəs üçün bərabər imkanlar yaradır. Pulsuz internetə çıxış, kompüterlərdən istifadə imkanı və müxtəlif informasiya resursları bilik əldə etmək istəyən hər kəs üçün əlçatan olur. Müxtəlif tədbirlərin (kitab təqdimatları, elmi müzakirələr, seminarlar, konfranslar və s.) təşkil olunduğu məkanlar kimi, kitabxana insanlar arasında ünsiyyəti və əməkdaşlığı təşviq edir, cəmiyyət birliyinin güclənməsinə töhfə verir. Həmçinin, elmi biliklərin əlçatanlığının təmin edilməsində kitabxanaların zəngin fondun formalaşdırılması kimi müəyyən vəzifələri var. Kitabxanalar, istifadəçilərin müxtəlif elmi sahələr üzrə ehtiyaclarını ödəmək üçün davamlı olaraq öz fondlarını yeniləməli və genişləndirməlidir. Bu, həm ənənəvi çap materiallarının, həm də müasir rəqəmsal resursların (elektron kitablar, elmi jurnallar, verilənlər bazaları, açıq girişli resurslar və s.) əldə edilməsini nəzərdə tutur [4, s.205]. Kitabxana fondunun asan axtarışını təmin etmək üçün müasir kataloqlaşdırma və indeksləmə sistemlərinin tətbiqi zəruridir. Meta-məlumatların standartlara uyğun təşkili və axtarış alətlərinin istifadəsi istifadəçilərin vaxtına qənaət etməyə və lazımi informasiyanı tez bir zamanda tapmağa kömək edir [3, s.101]. İstifadəçilərin informasiya resurslarından səmərəli istifadə etmək bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün təlimlər və seminarların təşkili də prioritet məsələlərə aiddir. Bu təlimlər, informasiya axtarışı strategiyalarını, etibarlı mənbələrin qiymətləndirilməsini, istinad qaydalarını və müəllif hüquqlarına riayət etməyi əhatə edir. Kitabxanaların elmi biliklərin artırılmasında iştirakı da kifayət qədər genişdir. Bura informasiya axtarışı, qiymətləndirilməsi və istifadəsi üzrə təlimlərin təşkili aiddir. Rə-

qəmsal texnologiyaların inkişafı ilə əlaqədar, kitabxanaların elektron resurslarına uzaqdan daxil olma imkanlarını genişləndirilməsi, istifadəçilərin istədikləri zaman və məkanda kitabxana fondlarından yararlanmasına şərait yaradır. Elmi biliklərin daha geniş yayılması üçün kitabxanalar açıq girişli elmi nəşrləri və resursları təşviq etməli, müəllifləri öz əsərlərini açıq girişli platformalarda yayımlamağa dəstək verməlidir [2, s.47].

Müasir dövrdə istifadəçi ehtiyaclarının və gözləntilərinin dəyişməsi ilə əlaqədar kitabxanalar innovativ yanaşmalar tətbiq etməyə çalışırlar. Bundan əlavə, kitabxana xidmətləri və məkanları istifadəçilərin real ehtiyaclarına və davranışlarına əsaslanaraq dizayn edilməlidir. Burada təkcə oxumaq üçün deyil, həm də əməkdaşlıq, yaradıcılıq və sosiallaşma üçün əlverişli zonalar təklif edilməlidir. Müxtəlif təyinatlı (fərdi iş, qrup işi, təqdimatlar, istirahət və s.) məkanların yaradılması istifadəçi təcrübəsini zənginləşdirir. İstifadəçi tədqiqatları, rəy sorğuları və istifadəçi testləri bu prosesdə mühüm rol oynayır. Bu məqsədlə istifadəçilərin maraqlarına və tədqiqat sahələrinə uyğun tövsiyələr, xəbərdarlıqlar və informasiya axınları təmin oluna bilər. Süni intellekt texnologiyaları bu istiqamətdə böyük potensiala malikdir. Mobil texnologiyalar və tətbiqlər vasitəsilə kitabxana kataloquna daxil olmaq, elektron resurslardan istifadə etmək, tədbirlərə qeydiyyatdan keçmək və şəxsi hesabları idarə etmək imkanları yaradılır. Kitabxana fondlarını interaktiv şəkildə təqdim etmək üçün rəqəmsal sərgilər, virtual turlar və digər multimedia elementlərindən istifadə olunur. Həmçinin kitabxanalar, sosial media platformaları vasitəsilə istifadəçilərlə aktiv ünsiyyət qurmalı, yenilikləri paylaşmalı, rəy toplamalı və onlayn dəstək təmin etməlidir [7, s. 2].

Müasir cəmiyyətin sosial-mədəni həyatında elmi kitabxanalar əvəzsiz rol oynayan, elmi biliklərin əlçatanlığını təmin edən və istifadəçi təcrübəsini daim təkmilləşdirməyə çalışan mühüm institutlardır. Onların bilik mərkəzi, öyrənmə və inkişaf məkanı, mədəniyyət və tarix qoruyucusu, cəmiyyət birliyi mərkəzi kimi funksiyaları cəmiyyətin intellektual və sosial inkişafına böyük töhfə verir. Elmi biliklərin əlçatanlığının təmin edilməsi və istifadəçi təcrübəsinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində tətbiq olunan innovativ yanaşmalar kitabxanaların müasir dövrün tələblərinə uyğunlaşmasına və öz əhəmiyyətini qorumasına imkan yaradır. Gələcəkdə də elmi kitabxanalar, texnoloji inkişafı və istifadəçi ehtiyaclarını nəzərə alaraq, cəmiyyətin bilik bazasının inkişafında və sosial-mədəni həyatında mərkəzi rol oynamağa davam edəcəklər, çünki onlar tədqiqatçılar və cəmiyyət arasında vasitəçi rolunu oynayır [6, s. 129]. Bu yeni əməkdaşlıq formaları, rəqəmsal infrastruktur investisiyaları və kitabxana mütəxəssislərinin peşəkar bacarıqlarının yenidən qiymətləndirilməsini tələb edir.

Ədəbiyyat

1. *Абрамов К.И. Библиотеки как центры научной коммуникации в цифровую эпоху*. Москва: Литера, 2020. 198 с.
2. *Воробьева Е.С.* Продвижение научных знаний через библиотечные проекты // *Библиотековедение*. 2019. №68(3). С. 45–52.
3. *Парсонс Т.* Понятие общества: компоненты и их взаимоотношения // *Социология: хрестоматия* / сост. Ю.Г. Волков, И.В. Мостовая. М.: Гардарики, 2003. 116 с.
4. *Мотульский Р.С.* Библиотека как социальный институт. Минск: Белорус. гос. ун-т культуры, 2016. 386 с.
5. *Маркова Т.В.* Формирование научной грамотности через библиотечные программы // *Научные и технические библиотеки*. 2023. №5. С. 12–28.
6. *Johnson M.K.* *Science Literacy and Public Libraries: A Global Perspective*. Chicago: ALA Editions, 2021. 245 p.
7. Рекомендации ИФЛА по развитию научной грамотности, 2022. [Электронный ресурс].